

Стилістичні перекладацькі трансформації при відтворенні англійських архаїзмів в українських перекладах

Т. А. Ласінська

Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: Lasinskat@ukr.net

Paper received 20.03.18; Accepted for publication 25.03.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-160VI47-07>

Анотація. У статті розглядаються основні перекладацькі стилістичні трансформації, що зустрічаються в українських перекладах історичних романів Вальтера Скотта, які досліджуються з огляду на ефективність відтворення часової складової архаїзмів англійської мови, їх основних стилістичних функцій та мовних значень для твору оригіналу.

Ключові слова: архаїзми, обсолетизована лексика, застаріла лексика, історизми, архаїчна лексика, переклад історизмів та архаїзмів.

Вступ. Передача часової складової архаїзму для прозового високохудожнього твору є першочерговим завданням перекладача, відтак передача експресивних елементів та компонентів, що складають загальний стиль твору чи мікрожанру (діалогу, опису) є невід’ємною рисою перекладів поетичних та прозових творів із темпоральною маркованістю. Завдання відтворити саме стильову складову оригіналу історично забарвленого тексту вимагає актуалізації відповідних перекладацьких прийомів, таких, як стилістичні трансформації. Під стилістичними трансформаціями, на думку Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєвої, розуміються такі способи перекладу, за допомогою яких перекладач змішує стилістичні акценти, нейтралізуючи чи актуалізуючи конотативні відтінки значення, або ж адаптуючи мову перекладу до стилістичних норм, прийнятих у мові перекладу.

Короткий огляд публікацій. Вирішенням завдань відтворення стилістики оригіналу архаїчної лексики у перекладах займалися такі перекладознавці, як А. Андерс, А. Федоров, С. Флорин, А. Попович, Б. Хохел, І. Левий, Ю. Найда, В. Комісаров, Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєвої, Серед українських фахівців перекладу практичний внесок у розв’язок завдань темпорального перекладу зробили: Г. Кочур, М. Рильський, В. Мисик, які перекладали В. Шекспіра, Р. Бернса та ін. Сучасне українське перекладознавство користується теоретичними та практичними здобутками відтворень історичних романів у виконанні Н. Ткаченко-Ходкевич, І. Давиденка, І. Чернова, зразками відтворення темпорально маркованої лексики у творчості Г. Лозинської, В. Шевчука, Г. Кочура, Л. Герасимчука.

Метою статті є дослідження стилістичних перекладацьких трансформацій, наявних у арсеналі засобів перекладача, які задіяні задля перекладу архаїзованої лексики англійської мови українською, що дозволяють ефективно відтворити історичну маркованість лексики оригіналу.

Матеріали та методи. Для дослідження було використано українські переклади історичних романів Вальтера Скотта “Талісман” та “Айвенго” у виконанні Н. Ткаченко-Ходкевич, І. Давиденка, І. Чернової, Ю. Лісняка. Основними методами дослідження є вибірка та аналіз стилістичних перекладацьких трансформацій.

Результати дослідження та їх обговорення. До стилістичних перекладацьких трансформацій належать: логізація, експресивація, модернізація та архаїзація. Розглянемо їх більш детально на окремих прикладах перекладів. Логізація – це спосіб перекладу шляхом заміни емоційно-експресивної або етномаркованої мовної одиниці стилістично нейтральним її відповідником у мові перекладу, що усуває або послаблює естетичну функцію першотвору [6, с. 32].

Приклад логізації при перекладі архаїчних дієслів прослідковується в наступному прикладі:

“Not if thou canst scathe him, replied the Captain ...” [8].

“Спробуй-но сам провчити його ...” – відповідь старший [3, с. 108].

Стилізована та експресивно насичена архаїчна лексика перекладається звичайними нейтральними за стилем дієсловами, при цьому відтворюється основна думка висловлювання, але естетичний задум першотвору послаблюється. Логізацію простежуємо і в наступному прикладі:

“If thou makest such an attempt, thou wilt come by worse fortune than has yet befallen thee” [8].

У перекладі відтворюється повністю нейтральною стилістично фразою:

“Якщо не послухаєшся, нарікай на себе” [3, с. 109].

Експресивація – це спосіб перекладу шляхом заміни нейтральної одиниці її стилістично-маркованим відповідником у мові перекладу, що надає перекладу емоційно-експресивного забарвлення [6, с. 33]. Наприклад: *was in such a passion of tears* [7, с. 4] – *так розридалася*: в українському перекладі речення набуло більшого забарвлення.

Ми вважаємо, що для архаїзмів це – заміна архаїзованої за стилем лексичної одиниці емоційно-експресивно забарвленою, як у наступному прикладі:

“Bethink thee”, man, said the Captain” [8].

“Отямся, хлопче! – мовив старший” [3, с. 106].

У перекладі маємо експресивне окличне речення.

Зміну стилю лексичних архаїзмів оригіналу відтворено лексикою, інакшою за стилем – експресивним реченням, і у такому прикладі:

“I, as a true man, bid thee defiance” [8].

“А я чесна людина й викликаю тебе на бій!” [3, с. 108].

Модернізація – це спосіб перекладу застарілих, ар-

хаїчних слів та висловів, а також слів-історизмів більш сучасними їхніми відповідниками, що послаблює естетичну функцію першотвору [6, с. 34]. Наприклад: *Drive on, coachman* [7, с. 12] – *можна рушати*: це речення мало б перекладатися як «Жени, ямщик», але перекладач вирішила, напевно, що «ямщик» – це занадто застаріле слово.

У прикладі: *partiality for the tavern* [7, с. 20] – *вчащати до пивниць*, «*tavern*» повинно було б перекладатися як «таверна», але перекладач обрала більш нейтральне «пивниця».

Прикладом модернізації можуть бути такі переклади насиченої архаїзмами мови персонажів:

“Thou mayst go thy ways, my friend, – said the Captain, addressing Gurth” [8]

“Ну, друже мій, можеш іти своєю дорогою, — сказав Гурту ватажок розбійників” [3, с. 109].

“Thou speakest but sad truths” [8].

“Ти кажеш правду, хоч вона й гірка” [3, с. 7].

І наостанок, архаїзація – це спосіб перекладу сучасної загальноновживаної лексики застарілими, архаїчними словами та висловами, а також словами-історизмами для відтворення історичних реалій або надання мові перекладу необхідного стилістичного забарвлення [6, с. 35]. При перекладі творів, що містять архаїзми, такі способи перекладу дозволяють відтворювати загальний стиль творів на рівні тексту:

“... which was only expressed by a slight approach to a disdainful smile, that hardly curled perceptibly the broad, thick moustache which enveloped his upper lip” [10].

У даному реченні архаїзмів немає, але загалом текст рясно насичений архаїчною лексикою, яка не завжди передається. У перекладі ж цього нейтрального речення маємо архаїзм:

“I ледве помітна усмішка блискавкою перекинула йому *вуста*” [5, с. 12].

У наступному реченні також спостерігаємо архаїзацію нейтрального елемента оригіналу:

“Each was wrapt for some time in his own reflections” [10].

“Опанував їх дивний настрій, жоден ні пари з *вуст*” [5, с. 12].

У таких випадках метою перекладача є збереження загальної стилістики першотвору. Стилістичні засоби відтворення архаїзмів – логізація, експресивація, модернізація та архаїзація — є засобами створення загального стилю перекладу. Архаїзація сприяє відтворенню стилістичного забарвлення оригіналу, який містить архаїзми.

Сучасні проблеми перекладу архаїзмів та історизмів пов’язані з їхнім відтворенням у мовленні різних жанрів – перекладна художня та наукова література, переклад історичних документів, переклад історизмів при дублюванні художніх та документальних фільмів. За нашим переконанням, перекладачу слід пам’ятати, що історично маркована лексика виконує за своєю природою просвітницьку функцію, а також охоронну, наприклад, при перенесенні інформації як з минулого в сучасний світ, так і зі світу літератури в світ кіно.

Наприклад, історизми з «Гаррі Поттера» (Джоан Роулінг), «Віднесених вітром» (Маргарет Мітчелл) та інші доносять багато інформації і є значимими для сучасного читача.

При відтворенні архаїзмів – з огляду на те, що вони є незвичними і не завжди відомими словами як для читачів оригіналу, так і для читачів перекладу – слід намагатись зробити текст читабельним та обирати серед багатьох такі варіанти перекладу, які б вели до розуміння оригіналу. Також, на нашу думку, слід враховувати існуючий психологічний цикл контакту з дійсністю, що актуальний і для контакту читач-переклад та включає: передконтакт, контакт, кульмінацію контакту, вихід із контакту [2]. Обираючи серед стилістичної різноманітності прийомів у разі перекладу історизмів слід зважати на:

1. Коректність по відношенню до читача – порівняймо:

“Whelp of a she-wolf!” [9]

“Мовчи, виплодку!” [4, с. 88]

“Син вовчиці, виродок!” [3, с. 65]

У Г. В. Чернової спостерігаємо вилучення половини абзацу [1, с. 37] – її переклади орієнтовані на дитячу аудиторію.

2. Освітню функцію історизмів у творі – важливість пояснень та відтворення історичної точності. Художні твори, що містять інформацію історичного характеру, часто виконують освітню функцію, входять до навчальних програм зі «Світової літератури» та викликають цікавість у вивчаючих історію, оскільки доносять історичну інформацію невимушено та яскраво. Тож переклад історично маркованої лексики у зв’язку з її освітньою функцією набуває важливого значення, оскільки є джерелом інформації, яку у перекладі потрібно подати зрозуміло та цікаво.

3. Естетичність. Яскраве зображення певного історично маркованого образу сприяє кращому запам’ятовуванню як дорослими, так і підлітками – як у таких перекладах:

“... they are come from Fairy-land with a message from King Oberon ...” [9].

“Можливо, вони їдуть із чарівного царства з дорученням від короля фей Оберона ...”. У кінці сторінки пояснюється: «Легендарний король тіней і фей. Найбільш відомий з п’єси В. Шекспіра “Сон літньої ночі” [3, с. 8].

“Може, вони їдуть із Чарівного краю і послав їх король Оберон ...” Примітка в кінці книги: “Оберон – казковий володар лісових духів – ельфів” [4, с. 32].

4. Необхідність уникання зайвої інформації.

Враховуючи різну специфіку перекладів, орієнтованих на дитячу чи дорослу аудиторію, зазначимо, що основними принципами вибору стилістичних варіантів перекладу історично маркованої лексики дитячих творів мають бути зрозумілість, інформативність з ознайомчою освітньою метою, емоційність, уникання завантаженості надмірною кількістю інформації, тоді як основним принципом перекладу історично маркованої лексики твору, орієнтованого на дорослого читача (можливо, фахівця), повинна бути інформативність з метою надати якомога повнішу та максимально точну інформацію про події, водночас уникнувши перенавантаження деталями.

Висновки. З метою збереження загальної стилістики першотвору перекладачі застосовують такі стилістичні засоби відтворення архаїзмів, як логізація, експресивація, модернізація та архаїзація, що є засобами

створення загального стилю перекладу. Архаїзація є засобом, що оптимально сприяє відтворенню у перекладі загального стилістичного забарвлення оригіналу, який містить архаїзми. Водночас при відтворенні історично маркованої лексики слід обирати варіанти,

що враховують особливості цільової аудиторії, орієнтуватись на специфіку сприйняття обсолітезованої лексики як звичайним читачем так і професійними групами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-русский лингвострановедческий словарь «Американа-II» [= Americana II: English-russian encyclopedic dictionary] : более 21 тыс. статей, под ред. Г. В. Чернова, 2005, accessed http://www.rubricon.com/americana_1.asp
2. Робин Ж.-М. Гештальт-терапия, Москва, Эйдос, 1996, 64 с.
3. Скотт В. Айвенго, переклад з англ. І. Давиденко, Київ, Країна Мрій, 2014, 400 с.
4. Скотт В. Айвенго, переклад з англ. Ю. Лісняка та Г. Лозинської, Київ, Школа, 2007, 494 с.
5. Скотт В. Талісман, переклад з англ. Н. Ткаченко-Ходкевич, Харків, Рух, 1930, 183 с.
6. Anderman G. M., Rogers M. Translation Today: Trends and Perspectives, Multilingual Matters, 2003, 232 p.
7. Barber Ch. The English Language. A Historical Introduction, Leeds, Formerly University of Leeds, 1993, 311 p.
8. Scott W. Ivanhoe, Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995, 390 p.
9. Scott W. Ivanhoe, accessed <http://www.publicbookshelf.com/regency/ivanhoe/ivanhoe7>
10. Scott W. The Talisman // Tales and Romances, Edinburgh, Cadell, 1827. Vol. 6, 557 p.

REFERENCES

1. *Anglo-russkij lingvostranovedcheskij slovar' «Amerikana-II»* [= Americana II: English-russian encyclopedic dictionary] : bolee 21 tys. statej, pod red. G. V. Chernova, 2005, accessed http://www.rubricon.com/americana_1.asp
2. Robin Zh.-M. *Geshal't-terapija*, Moskva, Jejdos, 1996, 64 s.
3. Skott V. *Ajvengo*, pereklad z angl. I. Davydenko. Kyi'v, Krai'-na Mrij, 2014, 400 s. [in Ukrainian].
4. Skott V. *Ajvengo*, pereklad z angl. Ju. Lisnjaka ta G. Lozys'koi'. Kyi'v, Shkola, 2007, 494 s. [in Ukrainian].
5. Skott V. *Talisman*, pereklad z angl. H. Tkachenko-Hodkevych. Harkiv, 1930, 183 s. [in Ukrainian].

Stylistic transformations used in conveying English archaic words in Ukrainian translations

T. A. Lasinska

Abstract. The article deals with the main stylistic transformations which occur in Ukrainian translations of historic novels by Walter Scott, which are studied from the vision on effectiveness of reproducing temporal meanings of English archaic words, their main stylistic functions and language meanings which carry significant functions in original texts.

Keywords: archaisms, obsolete words, old words, historical words, archaic vocabulary, translating historical and archaic words.

Стилистические переводческие трансформации при воссоздания английских архаизмов в украинских переводах

T. A. Ласинская

Аннотация. В статье рассматриваются основные переводческие стилистические трансформации, которые встречаются в украинских переводах исторических романов Вальтера Скотта, которые исследуются с точки зрения эффективности воссоздания временной составляющей архаизмов английского языка, их основных стилистических функций и языковых значений для произведения оригинала.

Ключевые слова: архаизмы, обсолетизированная лексика, устарелая лексика, историзмы, архаическая лексика, перевод архаизмов и историзмов.